

УДК 330.01.11

Стратегічний аналіз середовища розвитку людського потенціалу Причорноморського регіону

Гуріна О.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

Огієнко М.М.

кандидат технічних наук, доцент,
Миколаївська філія
Київського національного університету культури і мистецтв

У статті проведений аналіз стратегічного аналізу середовища розвитку людського потенціалу Причорноморського регіону. Визначено, що Причорноморський регіон є одним з основних у забезпеченні продовольчої безпеки України. «Вигідне географічне положення Причорномор'я, перетин державних і міжнародних морських шляхів Азово-Чорноморського басейну, ґрунтові і кліматичні особливості позитивно позначаються на розвитку сільського господарства. В ході дослідження встановлено, що «гігієнічним» ідентифікатором, який впливає на розвиток людського потенціалу території є соціальна інфраструктура та ефективність її функціонування. Необхідною умовою покращення рівня та якості життя населення є наявність розвинутої соціальної інфраструктури, яка має здійснювати позитивний вплив на соціально-економічний розвиток держави.

Ключові слова: продовольча безпека, Причорноморський регіон, людський потенціал, соціальна інфраструктура, робоча сила.

Гурина Е.В., Огиенко М.М. СТРАТЕГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СРЕДЫ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРИЧЕРНОМОРСКОГО РЕГИОНА

В статье проведен анализ стратегического анализа среды развития человеческого потенциала Причерноморского региона. Определено, что Причерноморский регион является одним из основных в обеспечении продовольственной безопасности Украины. Выгодное географическое положение Причерноморья, пересечение государственных и международных морских путей Азово-Черноморского бассейна, грунтовые и климатические особенности положительно сказываются на развитии сельского хозяйства. В ходе исследования установлено, что «гигиеническим» идентификатором, который влияет на развитие человеческого потенциала территории является социальная инфраструктура и эффективность ее функционирования. Необходимым условием улучшения уровня и качества жизни населения является наличие развитой социальной инфраструктуры, которая должна оказывать положительное влияние на социально-экономическое развитие государства.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, Причерноморский регион, человеческий потенциал, социальная инфраструктура, рабочая сила.

Gurina O.V., Ogienko M.M. STRATEGIC ANALYSIS OF THE HUMAN DEVELOPMENT POTENTIAL OF THE BLACK SEA REGION

The article analyzes the strategic analysis of the human development potential of the Black Sea region. Formulating the goals of the article. The purpose of this article is to carry out a strategic analysis of the human development potential of the Black Sea region. It is determined that the Black Sea region is one of the main in ensuring food security of Ukraine. "The advantageous geographical position of the Black Sea, the intersection of state and international sea routes of the Azov-Black Sea basin, soil and climatic features have a positive effect on the development of agriculture. The study found that the "hygienic" identifier that affects the human potential development of the territory is the social infrastructure and the effectiveness of its functioning. A prerequisite for improving the level and quality of life of the population is the availability of developed social infrastructure, which should have a positive impact on the socio-economic development of the state.

Keywords: food security, the Black Sea region, human potential, social infrastructure, labor force.

Постановка проблеми. Швидкі зміни у навколишньому середовищі призводять до необхідності стратегічного передбачення цілеспрямованих дій відповідно до тих чи інших варіантів розвитку глобальних перетворень. Отже, структурам усіх щабелів державного

управління для упорядкування і систематизації управлінських дій, спрямованих на забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіонів і країни в цілому, потрібен відповідний інструментарій прогнозування на засадах моделювання динаміки людських ресурсів

Аналіз останніх досліджень. Важливими етапом комплексного дослідження людського потенціалу в умовах трансформації соціально-економічних є стратегічний аналіз регіональних чинників, що впливають на його формування, розвиток та реалізацію. В цьому контексті погоджуємося з твердженням Никифоренко В.Г., що «ефективність управління на регіональному рівні визначається довгостроковими тенденціями структурних змін та їх впливів на майбутнє економічне зростання.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є здійснення стратегічного аналізу середовища розвитку людського потенціалу Причорноморського регіону.

Виклад основного матеріалу. Стратегічний аналіз розвитку регіону можна визначити як комплексне дослідження економічного, соціального та екологічного розвитку регіону за певний період з метою виявлення і підбору стратегічних шляхів підвищення ефективності діяльності соціоеколога – економічної системи регіону. Такий аналіз передбачає визначення реальної моделі соціально – економічної системи. Головним завданням такого аналізу є визначення резервів розвитку, попередження негативних явищ в діяльності регіону, раціоналізація управління регіоном та прогнозування тенденцій його функціонування на основі отримання достовірної системної інформації, яка в подальшому стане підґрунтям до вибору оптимального стратегічного курсу соціально-економічного розвитку регіону [6].

Дослідженнями доведено, що важливим чинником розвитку людського потенціалу та інструментом його перетворення у людський капітал є мотивація. На цінності мотиваційних аспектів управління людським розвитком регіонів наголошують автори монографії: серед системи факторів, які впливають на ефективність функціонування трудових ресурсів регіонів одним з найважливіших є мотивація трудової діяльності, яка повинна розглядатись цілісно, як комплексна система факторів [7]. Тільки мотиваційна система, яка носить складний, відкритий і цілісний характер здатна створити конкретну структуру мотивів, що можуть спонукати працівника до високопродуктивної і якісної праці заради задоволення власних потреб та одночасно на благо всього підприємства.

Згідно методичних підходів, стратегічний аналіз регіонального середовища в контексті мотиваційної теорії передбачає об'єднання регіональних чинників розвитку люд-

ського потенціалу у 2 великі групи, які умовно названо «гігієнічними чинниками» та «мотиваторами». Оптимальне співвідношення наведених факторів у регіоні сприяє формуванню комплексної системи регулювання процесів формування і відтворення людського потенціалу та забезпеченню збалансованого розвитку соціально-економічної системи у стратегічній перспективі.

Доведено, що система гігієнічних чинників створює передумови насамперед для формування базових характеристик людського потенціалу і впливає на динаміку природного та міграційного приросту людських ресурсів, їх загального розвитку й відтворення на певній території. Результатом прояву означеної групи чинників є кількісні та якісні параметри стану і структури демографічного, фізичного та освітнього потенціалу населення. Згідно з викладеними міркуваннями, до групи «гігієнічних чинників» розвитку людського потенціалу в регіоні нами віднесено такі компоненти: «природні умови», «якість життя» та «соціальна інфраструктура».

Базовою передумовою забезпечення здоров'я та відтворення людських ресурсів, як важливої характеристики демографічного потенціалу є сприятливі природні умови життєдіяльності. На разі для України, та Причорноморського регіону доволі гострими залишаються екологічні проблеми, що пов'язані із забрудненням річок, стоків та інших водних об'єктів, накопиченням токсичних відходів промисловості та побутових відходів домогосподарств, викидами забруднюючих речовин у повітря.

Об'єктивними природними факторами складної екологічної ситуації Причорноморського регіону є також недостатність лісистості території, маловодність краю, «підвищене забруднення північно-західної частини Чорного моря стоками великих річок – Дунаю, Дністра, Південного Бугу, Дніпра [4]. Цілком очевидно, що більшість екологічних проблем регіону мають антропогенний характер і є наслідком неефективної екологічної політики.

Згідно інтегрального показника стану навколишнього середовища, що розраховується державною службою статистики України, області Причорноморського регіону характеризуються напруженою екологічною ситуацією, про що свідчать дані таблиці 1.

Відносно високий показник інтегрального індексу природних умов в областях Причорномор'я (0,515-0,448) забезпечується за рахунок відносно невисокого коефіцієнту

Таблиця 1

Складові інтегрального показника навколишнього природного середовища

Регіон	Індекс стану земельних ресурсів, $I_{зр}$	Індекс стану водних ресурсів, $I_{вр}$	Індекс стану атмосферного повітря, $I_{атм}$	Інтегральний Індекс, $I_{інтеграл}$
АР Крим	0,271	0,434	0,679	0,431
Вінницька	0,383	0,424	0,607	0,462
Волинська	0,620	0,509	0,817	0,636
Дніпропетровська	0,307	0,283	0,078	0,189
Донецька	0,068	0,480	0,014	0,077
Житомирська	0,583	0,511	0,811	0,623
Закарпатська	0,745	0,520	0,614	0,620
Запорізька	0,044	0,198	0,425	0,154
Івано-Франківська	0,639	0,414	0,316	0,437
Київська	0,448	0,416	0,505	0,455
Кіровоградська	0,334	0,564	0,811	0,534
Луганська	0,337	0,591	0,202	0,342
Львівська	0,568	0,489	0,447	0,499
Миколаївська	0,327	0,349	0,786	0,448
Одеська	0,377	0,533	0,678	0,515
Полтавська	0,392	0,416	0,651	0,474
Рівненська	0,637	0,462	0,819	0,622
Сумська	0,282	0,273	0,766	0,389
Тернопільська	0,395	0,388	0,719	0,479
Харківська	0,388	0,288	0,528	0,389
Херсонська	0,378	0,409	0,830	0,504
Хмельницька	0,402	0,490	0,748	0,528
Черкаська	0,420	0,430	0,623	0,483
Чернівецька	0,553	0,456	0,675	0,554
Чернігівська	0,518	0,355	0,806	0,529
Середнє	0,356	0,493	0,469	0,435

викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Разом з цим, критична ситуація спостерігається в сфері екологічного стану земельних і водних ресурсів.

Результати дослідження свідчать, що протягом останніх 2010-2016 років наведені у таблиці показники зберігають певну стабільність і коливаються у межах (+0,05; -0,08). Еталонне значення за даним показником отримала Вінницька область (0,636). Визначено бали областей Причорноморського регіону за індексом сприятливості природних умов регіонального середовища життєдіяльності людини. Отримані дані проілюстровано на рис. 1.

Важливим гігієнічним чинником людського розвитку виступає якість життя населення. Погоджуємося з висновками Мокрецова С.Є.: Якість життя – це ступінь розвитку і повнота задоволення всього комплексу потреб та

інтересів людей, що виявляються в різних формах життєдіяльності. Людей, насамперед, цікавлять речі, які безпосередньо впливають на їх життя: можливість знайти роботу або відкрити свій бізнес, скористатися послугами гарного лікаря, дихати чистим повітрям. Вони об'єднуються у поняття якості життя. На нашу думку, забезпечення високої якості життя населення – основний критерій оцінки ефективності влади, який довгий час лишався неусвідомленим та ігнорувався в нашій державі. Тут варто зауважити, що не всі умови якості життя можна змінити засобами державної політики: географічне розташування, клімат, ландшафт, забезпеченість природними ресурсами. Для оцінки якості життя та формування державної політики з її поліпшення принципове значення мають ті складові якості життя, що можуть бути змінені політичними засобами [3]. Якість життя-це складна і в бага-

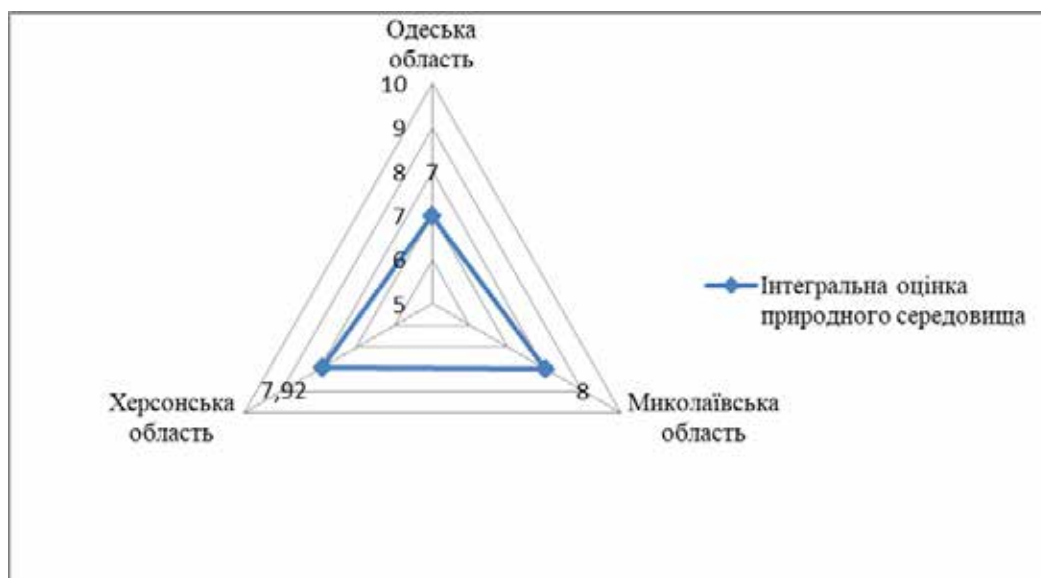

Рис. 1. Бальні показники сприятливості природних умов регіонального середовища життєдіяльності людини

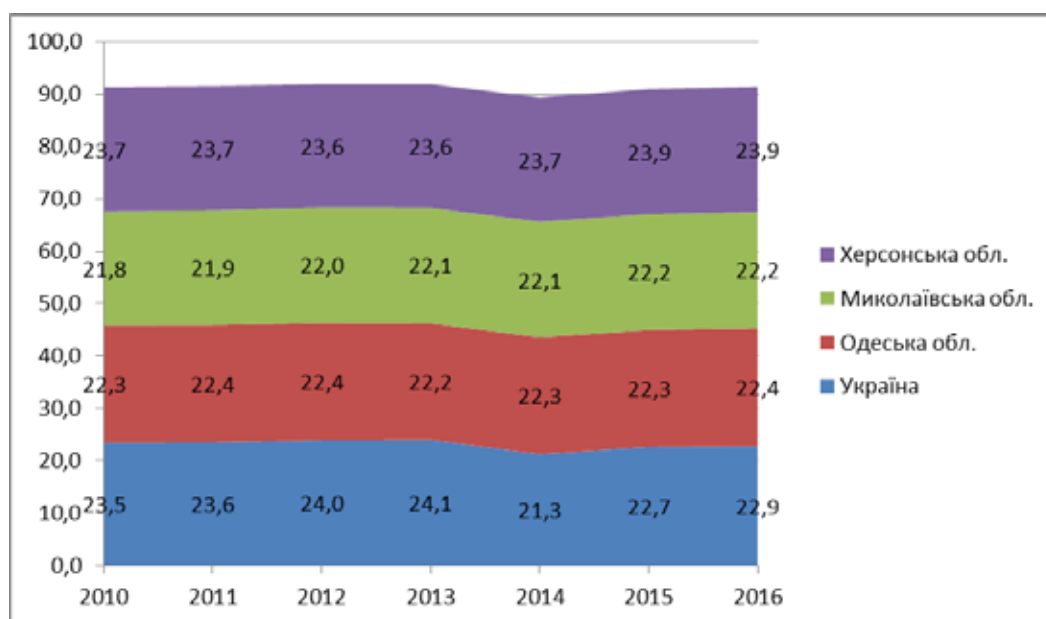

Рис. 2. Динаміка показників забезпеченості житлом, м² у розрахунку на душу населення

трьох випадках суб'єктивна категорія, проте зважаючи на доступні статистичні джерела, автором запропоновано оцінювати даний показник як інтегральну сукупність порівняльних індикаторів: доступність житла, доступність послуг, рівень доходів населення та стан продовольчої безпеки у регіоні. Обчислення наведених індикаторів у розрахунку на душу населення дозволить визначити проблеми та інструменти їх розв'язання на регіональному рівні а також конкурентні переваги областей.

Індикатор доступності житла характеризує комфортність проживання населення в аспекті забезпеченості житловою площею. На рис. 2. наведено динаміку даного показника по Україні та областях Причорноморського регіону.

Дослідження показали, що за середнім показником доступності житлової площі відсутня значна диференціація, як у динаміці так і за регіонами. При цьому, для всіх без виключення регіонів більш напруженими щодо

даного показника традиційно є міста, а більш доступною – житлова площа у сільських місцевостях.

Показник доступності послуг опосередковано характеризує стан фізичного та економічного доступу населення до основних послуг і виступає важливим індикатором якості життя. Динаміку доступу населення регіонів до основних послуг у розрахунку на 1 жителя (за виключенням житлово-комунальних послуг) в поточних цінах наведено в таблиці 2.

Згідно з даними таблиці, валовий обсяг реалізації послуг зростав за період 2010-2013 як по Україні в цілому так і по областях Причорноморського регіону. Починаючи з 2014 року спостерігається тенденція щодо зниження даного індикатора. Найвідчутніше скорочення характерне для Миколаївської (-80%) та Одеської (-75,2%) областей. На нашу думку, значне скорочення обсягів реалізації послуг

пов'язано насамперед зі зростанням цін на послуги житлово-комунального господарства на фоні скорочення реальних доходів громадян, що призвело до необхідності більшості домогосподарств відмовитися від тої частини послуг, на яких можна заощадити.

Не зважаючи на значне зростання номінальних доходів (таблиця 3), частка реальних доходів українців знижується за рахунок високих темпів інфляції. Зростає також рівень соціальної диференціації за доходами. Так, за останні три роки, частка осіб із середньодушовими еквівалентними загальними доходами на місяць нижче фактичного прожиткового мінімуму зростає з 16,7% (у 2014р.) до 51,1% на кінець 2016 року.

За даними державної служби статистики, основними джерелами доходів населення у 2016 році виступає заробітна плата (в середньому по регіону 45,7%), пенсії, стипендії,

Таблиця 2

Показники доступності послуг для населення України та Причорноморського регіону

Доступність послуг, тис. грн	Україна	Одеська обл.	Миколаївська обл.	Херсонська обл.
2010	1298,003	1265,12	642,45	577,79
2011	1528,81	1588,26	689,32	667,57
2012	1678,45	1593,10	771,86	696,09
2013	1777,58	1828,25	795,10	632,22
2014	1735,51	1937,68	846,80	715,13
2015	719,05	4537,79	2540,34	733,53
2016	809,63	1121,64	484,29	579,49
2016/2015	90,5	-3416,1	-2056,0	-154,03
%	12,5	-75,2	-80,9	-20,9
2016/2010	-488,3	-143,4	-158,1	1,6
%	-37,6	-11,3	-24,61	0,3

Таблиця 3

Динаміка доходів населення України та Причорноморського регіону

Рівень доходів населення, грн	Україна	Одеська обл.	Миколаївська обл.	Херсонська обл.
2010	18485,6	16275,2	16993,4	14881,7
2011	21637,9	19135	20040,7	17654,3
2012	25206,4	22224,4	22878	19939,9
2013	26719,4	25571,8	23868,8	21724
2014	26782,1	24242	23458,5	20727,9
2015	31044,3	31542,6	28580	27066,9
2016	35610,1	37732	33186,6	31242,7
2016/2015	4565,8	6189,4	4606,6	4175,8
%	14,7	19,6	16,1	15,4
2016/2010	17124,5	21456,8	16193,2	16361,0
%	92,6	131,8	95,3	109,9

допомоги та субсидії (27%), грошова допомога від родичів, інших осіб (11,7%) та доходи від підприємницької діяльності й само зайнятості (11,6%). У динаміці зростає частка доходів від родичів та інших осіб (у середньому на 5,3% за аналізований період) і знижуються доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості (-3,6%). Така динаміка зумовлена насамперед зростанням трудової міграції за кордон та погіршенням стану підприємницького середовища.

Проведене дослідження засвідчує, що на сучасному етапі одним із найбільш важливих завдань соціальної політики України та її регіонів є забезпечення зростання реальних доходів усіх верств населення та створення умов формування середнього класу, що виступає головним джерелом інтелектуального та підприємницького потенціалу.

На наше переконання, продовольча безпека займає особливе місце в системі оцінки якості життя, оскільки наявність продовольства служить базовою умовою життєдіяльності людини, сприяє формуванню, збереженню та відтворенню демографічного потенціалу території. Доведено, що відставання фактичного споживання продуктів харчування від раціональної норми супроводжується зростанням рівня захворюваності населення.

Забезпечення продовольчої безпеки передбачає стабільне функціонування та розвиток агропромислового комплексу, функціонування ефективної інфраструктури й логістики споживчого ринку та відповідний рівень доходів, що здатний економічно забезпечити повноцінний доступ населення до якісних продуктів харчування у необхідній кількості.

Що стосується причорноморського регіону, можна стверджувати що регіон є одним з основних у забезпеченні продовольчої безпеки України. Вигідне географічне положення Причорномор'я, перетин державних і міжнародних морських шляхів Азово-Чорноморського басейну, ґрунтові і кліматичні особливості позитивно позначаються на розвитку сільського господарства. На цей економічний район припадає 15,0–20,0% валового збору зерна, 22,0–23,0% соняшнику, близько 25,0% овочів, що виробляються в цілому в Україні. І хоча у сільському господарстві Причорномор'я намітилася стійкість у нарощуванні обсягів виробництва аграрної продукції та її реалізації, рівень споживання основних видів продуктів харчування на душу населення залишається низьким і не відповідає науково-установленим нормам. Осо-

бливо в недостатніх обсягах споживається продукція тваринництва, овочі, фрукти, картопля і хліб [1].

Кінцевими індикаторами продовольчого забезпечення у регіоні є структура споживчого кошику, його відповідність санітарно встановленим нормам споживання у розрізі основних продуктів та добове споживання калорій, необхідних для повноцінного відновлення працездатності організму.

Динаміка енергетичної цінності середньодобового споживання продуктів харчування впродовж 2010-2016 років є стабільною і знаходиться в межах між мінімальним та раціональним значенням норм, встановлених Міністерством охорони здоров'я України (рис. 3).

За даними державної служби статистики, у структурі споживання населення регіону знижується частка м'ясної та рибної продукції (індекс споживання відносно норм у 2016 році коливається в межах 0,97 (Херсонська область) та 0,91 (Одеська область), нижчими від нормативних значень є також індекси споживання овочів (у середньому 0,96). Зниження споживання даних товарних груп компенсується надмірним споживанням хлібобулочних виробів (індекс перевищення норм спостерігається в середньому 1,18) та цукру (1,08). Така ситуація сприяє поширеності різноманітних захворювань та знижує рівень фізичного потенціалу населення регіонів.

Рівень криміногенної безпеки є важливим аспектом регіонального середовища життєдіяльності людини і виступає водночас фактором підвищення привабливості регіону з позицій проживання та розвитку бізнесу та кінцевим показником соціального розвитку населення. Рівень криміногенної безпеки розраховано за даними державної служби статистики за формулою:

$$P_{к.б} = 1 - \frac{ЧЗ}{В_{о.п}} \times 100 \quad (1)$$

де, $P_{к.б}$ – Рівень криміногенної безпеки
 $ЧЗ$ – кількість виявлених осіб, які вчинили злочини, осіб;

$В_{о.п}$ – загальна чисельність постійного населення регіону, осіб.

Результати проведених розрахунків наведено у таблиці 4.

Позитивним фактором соціального середовища є поступове зниження рівня злочинності в Україні. Так, протягом 2010-2016 років кількість осіб, що вчинили злочини знизилася на 56% по Україні в цілому та на 56% в середньому Причорноморському регіоні.

Важливим етапом дослідження регіонального середовища, що дозволить виявити відносні регіональні переваги та загрози розвитку людського потенціалу є порівняльний аналіз.

За результатами проведеної процедури нормування показників відносно еталонних

значень, що характеризують стан окремих індикаторів гігієнічних чинників розвитку людського потенціалу у межах регіону та по Україні в цілому, отримано їх бальні значення, які зведено в таблиці 5.

Аналізуючи отримані бали, можна відмітити, що порівнюючи із середніми по Україні

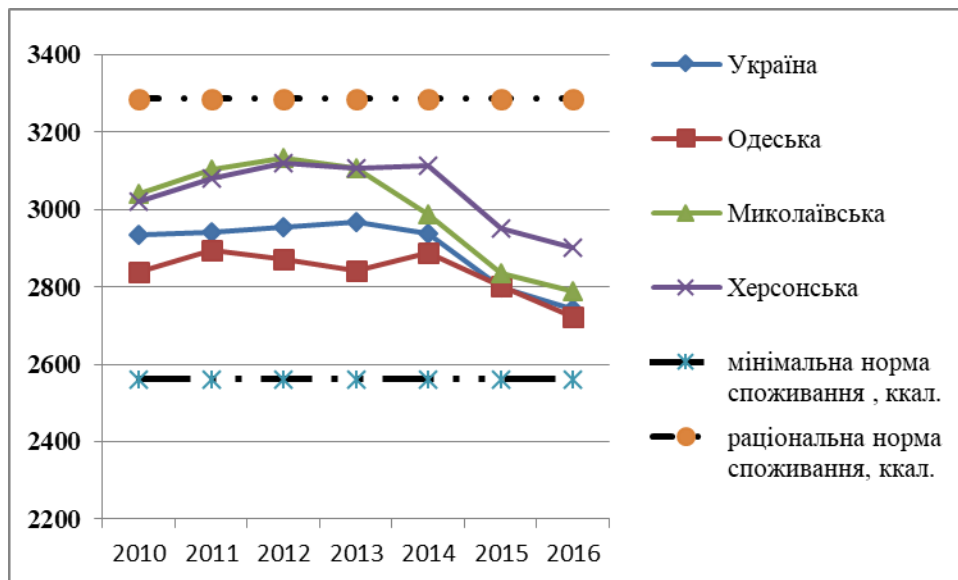

Рис. 3. Калорійність середньодобового раціону населення, ккал.

Таблиця 4

Оцінка криміногенної безпеки в Україні та по областях Причорноморського регіону

Кількість виявлених осіб, які вчинили злочини	Україна	Одеська обл.	Миколаївська обл.	Херсонська обл.
2010	226385	11367	6896	6279
2011	225517	10992	6679	6623
2012	194992	9506	5693	6005
2013	149560	6722	4260	4846
2014	124246	6353	4593	4573
2015	115833	5773	4425	4213
2016	99307	3959	2700	3626
Приріст,% 2016/2015	-14,3	-31,4	-39,0	-13,9
Приріст,% 2016/2010	-56,1	-65,2	-60,8	-42,3
Коефіцієнт криміногенної безпеки				
2010	0,51	0,52	0,42	0,43
2011	0,51	0,54	0,44	0,39
2012	0,57	0,60	0,52	0,45
2013	0,67	0,72	0,64	0,55
2014	0,73	0,73	0,61	0,57
2015	0,73	0,76	0,62	0,61
2016	0,77	0,83	0,77	0,66
Приріст 2016/2015	0,04	0,08	0,15	0,05
Приріст 2016/2010	0,26	0,31	0,35	0,23

**Нормовані показники якості життя населення
у розрізі областей Причорноморського регіону, бали**

Показники	Одеська обл.	Миколаївська обл.	Херсонська обл.
1. Рівень забезпеченості житлом, м2 /особу.			
2014	9,4	9,3	10,0
2016	9,4	9,3	10,0
зміни позицій	0,0	0,0	0,0
2. Доступність послуг, тис. грн			
2014	10,0	4,4	3,7
2016	10,0	4,3	5,2
зміни позицій	0,0	-0,1	1,5
3. Рівень доходів населення, грн			
2014	9,1	8,8	7,7
2016	10,0	8,8	8,3
зміни позицій	0,9	0,0	0,5
4. Калорійність середньодобового раціону населення, ккал			
2014	9,3	9,6	10,0
2016	9,4	9,6	10,0
зміни позицій	0,1	0,0	0,0
5. Коефіцієнт криміногенної безпеки			
2014	10,0	8,3	7,8
2016	10,0	9,2	7,9
зміни позицій	0,0	0,9	0,1
Інтегральний показник			
2014	9,6	8,1	7,8
2016	9,8	8,2	8,3

показниками, області Причорноморського регіону характеризуються відносно високими показниками рівня забезпеченості житлом (у середньому 9,5 балів по регіону), криміногенної безпеки (9 балів), норм середньодобового споживання калорій (9,5) та відносно високим рівнем доходів населення (у середньому 8,5 балів). Суттєвими недоліками, що знижують загальний рівень життя населення регіону є низька доступність послуг, що спостерігається у Миколаївській (4,4 бали) та Херсонській областях. Протягом 2014-2016 років не відбулося суттєвих змін у рангах досліджуваних регіонів.

Висновки із цього дослідження. Забезпечення продовольчої безпеки передбачає стабільне функціонування та розвиток агропромислового комплексу, функціонування ефективної інфраструктури й логістики споживчого ринку та відповідний рівень доходів, що здатний економічно забезпечити повноцінний доступ населення до якісних продуктів харчування у необхідній кількості.

Що стосується причорноморського регіону, можна стверджувати що регіон є одним з основних у забезпеченні продовольчої безпеки України. «Вигідне географічне положення Причорномор'я, перетин державних і міжнародних морських шляхів Азово-Чорноморського басейну, ґрунтові і кліматичні особливості позитивно позначаються на розвитку сільського господарства.

Важливим «гігієнічним» ідентифікатором, що впливає на розвиток людського потенціалу території є соціальна інфраструктура та ефективність її функціонування. Необхідною умовою покращення рівня та якості життя населення є наявність розвинутої соціальної інфраструктури, яка має здійснювати позитивний вплив на соціально-економічний розвиток держави. Ключовою метою функціонування соціальної інфраструктури є повний і всебічний розвиток людини шляхом створення комплексу життєвих благ, необхідних для розширеного відтворення робочої сили.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боровік Л.В. Стан економічного розвитку сільського господарства регіонів Причорномор'я та шляхи його покращення / Л.В. Боровік // *International scientific journal*. – 2016. – № 2. – С. 94-97. С. 96.
2. Діяльність підприємств сфери послуг: статистичний бюлетень / Державна служба статистики України, 2016 рік; Діяльність підприємств сфери послуг: статистичний бюлетень / Державна служба статистики України, 2013 рік.
3. Лагодієнко В.В. Щодо напрямів державної підтримки агропромислового виробництва при вступі України до СОТ // *Вісник аграрної науки причорномор'я*. – 2007. – №3, т.1. – С. 168-179.
4. Никифороенко В.Г. Системне прогнозування динаміки людських ресурсів регіону / В.Г. Никифороенко // *Topical questions of contemporary science: collection of scientific articles*. – Taunton, MA, United States of America: Aspekt Publishing, 2017. – S. 199-203., с. 199.
4. Пігуль, Н. Г. Соціальна інфраструктура: функціональне призначення та особливості розвитку [Текст] / Наталя Георгіївна Пігуль // *Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. – Том 16. – № 1. – С. 117-122.*
5. Соболева Г.Г. Основи стратегічного аналізу регіональної соціально-економічної системи / Г.Г. Соболева // *Науково-технічний збірник «Комунальне господарство міст»*. – Вип. 102. – 2011. – С. 187–191.
6. Трудові ресурси регіонів: просторове розміщення та підвищення ефективності використання : монографія / В.П. Решетило, Н.С. Міщенко, О.В. Шубна; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Х. : ХНУМГ, 2014. – 157 с., с. 101, 2014. – 157 pp., P. 101.
7. Іртишчева І.О. Інвестиційне забезпечення економічного розвитку аграрного виробництва / І.О. Іртишчева, І.Д. Бурковський // *Економіка АПК*. – 2005. – № 12. – С. 71-73.

REFERENCES:

1. Borovik L.V. Stan ekonomichnoho rozvytku silskoho hospodarstva rehioniv Prychornomoria ta shliakhy yoho pokrashchennia / L.V. Borovik // *International scientific journal*. – 2016. – № 2. – S. 94-97. C. 96.
2. Diialnist pidpriemstv sfery posluh: statystychnyi biuleten / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2016 rik; Diialnist pidpriemstv sfery posluh: statystychnyi biuleten / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2013 rik.
3. Lahodiienko V.V. Shchodo napriamiv derzhavnoi pidtrymky ahropromysloвого vyrobnytstva pry vstupi Ukrainydo SOT // *Visnyk ahrarnoi nauky pry chornomoria*. – 2007. – №3, t.1. – S. 168-179.
4. Nykyforenko V.H. Systemne prohnozuvannia dynamiky liudskykh resursiv rehionu / V.H. Nykyforenko // *Topical questions of contemporary science: collection of scientific articles*. – Taunton, MA, United States of America: Aspekt Publishing, 2017. – S. 199-203., s. 199.
4. Pihul, N.H. Sotsialna infrastruktura: funktsionalne pryznachennia ta osoblyvosti rozvytku [Tekst] / Natalia Heorhiivna Pihul // *Ekonomichnyi analiz: zb. nauk. prats / Ternopilskiy natsionalnyi ekonomichnyi universytet; redkol. : V.A. Derii (holov. red.) ta in. – Ternopil : Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu «Ekonomichna dumka», 2014. – Tom 16. – № 1. – S. 117-122.*
5. Sobolieva H.H. Osnovy stratehichnoho analizu rehionalnoi sotsialno-ekonomichnoi systemy / H.H. Sobolieva // *Naukovo-tekhnichnyi zbirnyk «Komunalne hospodarstvo mist»*. – Vyp. 102. – 2011. – S. 187–191.
6. Trudovi resursy rehioniv: prostоровe rozmishchennia ta pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia : monohrafiia / V.P. Reshetylo, N.S. Mishchenko, O.V. Shubna; Khark. nats. un-t misk. hosp-va im. O. M. Beketova. – Kh. : KhNUMH, 2014. – 157 s., с. 101, 2014. – 157 pp., P. 101.
7. Irtysheva I.O. Investytsiine zabezpechennia ekonomichnoho rozvytku ahrarnoho vyrobnytstva / I.O. Irtysheva, I.D. Burkovskiy // *Ekonomika APK*. – 2005. – № 12. – S. 71-73.